

Slovenski otroški ljudski plesi

Nastanek odrske postavitve

OŠ Križe je praznovala 150-letnico delovanja. To je bila spodbuda, da smo z učenci otroškega pevskega zbora OŠ Križe pripravili odrsko postavitve ljudskih plesov, pesmi in iger, ki smo jo poimenovali Pastirske igre.

Izbrala sem plese, ki se plešejo ob ljudskih pesmih. Slovensko ljudsko pesem se praviloma izvaja a cappella, zato nisem uporabila inštrumentalne spremljave. Uporabila sem pogovorni jezik in nisem dajala velike teže narečju pesmi, saj večino pesmi uvrščamo v Belo krajino, mi pa smo skupina z Gorenjske.

Ker je bil to šolski pevski zbor in ne folklorna skupina, nismo imeli folklornih kostumov. Učenci so bili oblečeni tako kot so vsak dan v šoli.

Z nastopi smo navdušili publiko, prejeli zlato priznanje na državnem srečanju Pika poka pod goro, zato sem se odločila, da odrsko postavitve delim z drugimi učitelji in mentorji ter upam, da bo komu v pomoč.

Izvedba

Izvedba pastirskih iger traja približno osem minut. V nadaljevanju bom predstavila v ustreznem zaporedju vsebine in način izvedbe¹.

1. Izštevanka En kovač

Nastop začne šest najmlajših deklic. Prihajajo z desne strani. Med prihodom se pogovarjajo. Prva deklica reče: »Če nam bodo ovce spet ušle, jest že ne grem ponje.« Druga doda: »Jest tud ne.« Nato reče tretja: »Pejmo se izštevanko. Kdor ostane, gre ponje.« Deklice se usedejo v krog na desno stran spredaj odra. Kroga ne sklenejo popolnoma, da ne kažejo hrbta publikli.

Deklice stisnejo roke v pest in jih položijo na tla pred seboj. Tretja deklica izštevava in se s svojo roko, ki je prav tako v pesti, dotika ostalih rok po krogu. Ko je na vrsti njena roka, s katero izštevava, se dotakne svoje brade.

¹ Notni zapisi pesmi so v G-duru, tako kot so hranjeni v GNI (Glasbeno narodopisnem inštitutu). Mentorji lahko sami prilagodijo tonaliteto, ki bo najbolj primerna izvajalcem. Ker gre za ljudske pesmi, predhodne intonacije nisem dala, ampak je začejala peti ena od pevk, kot je to v stari navadi pri petju ljudskih pesmi.

Izšteva:

»En kovač konja kuje,
koliko žeblov potrebuje,
en dva tri,
pa povej število ti.«

Izšteta deklica pove število, ki ga izštevamo naprej. Izšteto pest otrok umakne za hrbet. Čez čas igro prekine skupina starejših deklic.

2. Nagajivka A je uhelj doma²

Medtem ko se najmlajše deklice izštevajo, pridejo z leve strani odra v gruči starejše deklice. V sredini gruče sta deklici A in B. Deklica A drži deklico B za uho in jo zbada.

Deklica A: »A je uhelj doma?«

Deklica B: »Ne.«

Deklica A: »Kam pa je šel?«

Deklica B: »Na Kranjsko po sol.«

Deklica A: »A bo men tud kej prnesu?«

Deklica B: »Ne.«

Deklica A: »A bo?« vleče uho vedno močneje.

Deklica B: »Ne.«

Deklica A: »A bo?« vleče uho še močneje.

Deklico B že precej boli, zato reče: »Bo, bo, bo, bo.«

Deklice se posedejo na oder levo spredaj v ne popolnoma sklenjen krog, da ne kažejo hrbta publiki, in se igrajo igro **Gnilo jajce**.

3. Gnilo jajce

Potek: Deklice čepijo v krogu. Vse so obrnjene proti središču kroga. Ena deklica hodi zunaj kroga, v roki ima robček in govori:

»Kanglca, kanglca vodo drži,
kdor se ozira, po hrbtu dobi.«

To lahko večkrat ponovi. Med tem vrže robček eni za hrbet in gre dalje. Če pride do nje po celem prehojenem krogu, je tista deklica, ki ni ugotovila, da je za njo robček, gnilo jajce. V tem primeru gre »gnilo jajce« sedet v notranjost kroga, ostale deklice pa ji lahko govorijo, da smrdi. Deklica, ki je hodila zunaj kroga, znova začne.

V primeru, da deklica ugotovi, da je za njo robček, teče po krogu za deklico, ki ji je robček vrgla. Če jo ujame, je gnilo jajce deklica, ki ji je vrgla robček. Če je ne ujame in se deklica usede na mesto, kamor je vrgla robček, se igra začne od začetka, govori pa deklica, ki ima robček.

Besedilo pravi: »...kdor se ozira, po hrbtu dobi.«, zato lahko deklica, ki nosi robček zunaj kroga, po hrbtu udari tiste, ki se ozirajo nazaj in gledajo, če jim je vrgla robček.

² Vir: Kumer, 1976

Ko končajo, tista, ki ima robček, robček pospravi v žep.

4. Čez pal'co skakat'

Medtem ko se deklice igrajo v dveh nesklenjenih krogih, pridejo na sredo, med eno in drugo skupino deklet, dečki. Eden ima palico³. Med prihodom se pogovarjajo:

Deček A: »Punce se grejo spet izštevanske in gnil jajc.«

Deček B: »Pejmo mi čez pal'co skakat.«

Začnejo se pripravljati, da bodo skakali. Dva dečka primeta palico, vsak je na eni strani. Ostali se postavljajo v kolono, da bodo skakali⁴.

Deček C: »A veste, kol'k je moja ovca včer' skočila? Tol'k visok.« (višino pokaže z roko).

Deček D: »Pol pa pokaž.«

Deček C začne skakati čez palico, ki jo držita dečka A in B. Z dečkom C se skuša deček D. Dečka A in B palico držita za vsak skok višje. Deklice, ki so se prej igrale, prenehajo z igrama in začnejo navijati za dečke. Ena skupina deklic navija za enega dečka, druga skupina deklic za drugega dečka. Dečke spodbujajo: »Dejmo Žiga!«, druga skupina pa npr. »Dejmo Blaž!«⁵.

5. Pesem Pobeledo pole⁶

Medtem pridejo na sredo med njih otroci, ki najlepše pojejo in ena od deklic reče: »Posluš'te, kaj nas je mama don's naučila.« Vsi otroci prenehajo z igrami in navijanjem in začnejo poslušati petje teh otrok.

Ena od deklic začne peti **Pobeledo pole**, ostali se ji pridružijo v glasu naprej, v terci nižje in basu. Prvo kitico zapojejo triglasno (če to znajo, sicer enoglasno).

Besedilo pesmi:

Pobeledo pole z ovcama,
pobeledo pole, pobeledo pole
z ovcama, z ovcama.

Ne imale ovce čobana⁷,
ne imale ovce, ne imale ovce
čobana, čobana.

Čobanče je leglo, zaspalo,

³ Pri odrski postavitvi se uporablja palica. Ima vlogo pastirske palice, saj imajo pastirji palico. Te palice se med izvajanjem ne sme odvreči, ampak jo primerno uporabimo - kot odrski element.

⁴ Bodite pozorni, da dečka, medtem ko ostali skačejo, ne držita palice, ampak jo imata le položeno na odprti dlani. V primeru padca bo ta manj boleč.

⁵ Deklice dečke kličejo po pravih imenih.

⁶ Vir: Ostale kitice pesmi Pobeledo pole in natančen opis plesa je zapisano: Zupan, 2004, str. 39; povzeto po Ramovš, 1995; prir. triglasje: Simona Kralj.

⁷ Čoban = pastir.

Pobeležlo pole

ljudska

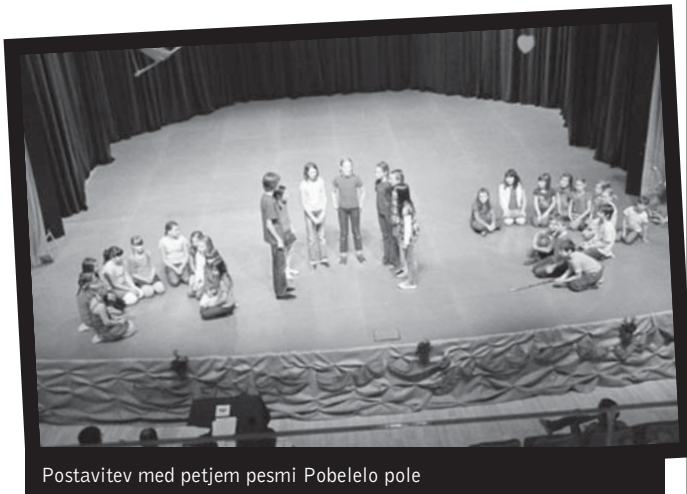
Two staves of musical notation in G major and 2/4 time. The first staff contains the melody and accompaniment for the first line of the song. The second staff starts at measure 7 and continues the melody and accompaniment for the second line. The lyrics are written below the notes.

Po - be - le - lo po - le ov - ca - ma, po - be - le - lo po - le,
7 po - be - le - lo po - le ov - ca - ma, ov - ca - ma.

Notni zapis: Pobeležlo pole

čobanče je leglo, čobanče je leglo,
zaspalo, zaspalo.

Vile so mu srce vadile⁸,
vile so mu srce, vile so mu srce
vadile, vadile.

Postavitev med petjem pesmi Pobeležlo pole

Ko odpojejo prvo kitico, reče deklica iz kroga na levi: »Mi tud to znamo.«

Deklica iz desnega kroga doda: »Pa zaplesat tud.«

Postavijo se v dva kroga in se primejo za spuščene roke. Dečki se pridružijo enemu ali drugemu, tako da sta kroga približno enako velika. V levem krogu so tisti, ki znajo plesati Nemo kolo, ki bo sledil prvemu plesu. Na sredo desnega kroga se usede deček s palico. Med plesom gleda palico, lahko jo tudi z nožkom rezlja.

Vsi ostali pogledajo deklico, s katero se vnaprej dogovorimo, da z glavo pokima (da znak) za začetek in začnejo peti in plesati Pobeležlo pole.

⁸ Vadile = vzele ven

Ples Pobeležlo pole

Plešejo po krogu v desno (v smeri urnega kazalca). Začnejo z levo nogo. Stopajo tri korake naprej in enega nazaj. Tretji korak naredijo proti središču kroga. V središču kroga in nazaj v začetni položaj se obračajo na prednjem delu stopala desne noge. To je takoj, ko naredijo drugi in četrti korak. Med posameznimi kiticami naredijo osem korakov molče. Zapojejo tri kitice.

6. Ples Nemo kolo⁹

Začetek Nemega kola

⁹ Sem zapisala, kot sem se ga naučila pri FS Sava Kranj.

Po končani tretji kitici deček s palico vstane in po odru s palico udarja ritem Nemega kola (glej notni zapis) kot pripravo za ples Nemega kola. Otroci, ki so plesali v desnem krogu, prenehajo plesati in se usedejo bolj na stran. Otroci v levem krogu pa začnejo plesati Nemo kolo.

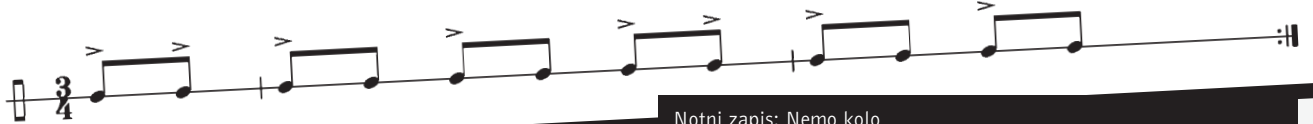
Mlajši otroci opazujejo starejše pri plesu

Razporeditev otrok v štiri polkroge v igri Al je kaj trden ta vaš must

proti navideznemu središču kroga. Polkroga A sta desna, prvi plesalec notranjega (sprednjega) desnega polkroga na desnem kraju je deček s palico, polkroga B sta na levi. Plesalci se drže za spuščene roke. Ples začnejo polkroga A, nato se izmenjujejo v plesu in petju vsi štirje polkrogi, kot narekuje besedilo. Tako

Nemo kolo

Notni zapis: Nemo kolo

Začetni položaj in drža ostaneta enaka kot so končali ples Po-belelo pole. Plesalci in plesalke se držijo za spuščene roke in oblikujejo zaprto kolo. Vsi so obrnjeni glede na središče kroga za $\frac{1}{8}$ obrata v levo.

Nemo kolo začnejo z levo nogo v levo naprej (v smeri urnega kazalca).

Tako naredijo korak z levo, nato z desno, sledi poskok na levi in poskok na desni. Tempo pospešujejo.

Ko je tempo že zelo hiter, eden zavpije: »Jest ne morem več.« Drugi doda: »Jest tud ne.« in prenehajo plesati.

Ena od deklic zakliče: »Pejmo k mostu!«

Vsi otroci, ki so sedeli na desni strani odra, zavpijejo: »Jaaaaa!« in vstanejo.

7. Al je kaj trden ta vaš must¹⁰

Postavijo se v štiri polkroge¹¹. Dva na desni strani in dva na levi, da bodo peli in plesali Al je kaj trden ta vaš must¹². Obrnjeni so

¹⁰ Natančen opis plesa in vse kitice pesmi najdete v: Zupan, 2004, str. 45; povzeto po Ramovš, 1995; naučila sem se pri FS Sava Kranj. Sama sem za to odsko postavitev izpustila nekaj kitic, da ne bi bilo predolgo.

¹¹ Če je manj otrok ali je večji oder, se kolo razdeli v dva nasproti stoječa si polkroga.

¹² Otroci, ki so plesali Nemo kolo, so se razdelili v polkroga na levi, otroci, ki so sedeli pa v polkroga na desni.

polkroga na desni pojeta hkrati in se izmenjujeta s polkrogoma na levi. Ko polkrog poje, nastopajoči zamahujejo z rokami naprej in nazaj za približno 45° od telesa. Ko polkrog ne poje, stoji v začetnem položaju in posluša.

Besedilo pesmi:

A Al je kaj trden ta vaš must,
al je kaj trden ta vaš must?
Spreroža¹³, roža brunka je naša.

B Al trden, trden kakor kust,
al trden, trden kakor kust.
Spreroža, roža brunka je naša.

A Al nas pustite trikrat skuz,
al nas pustite trikrat skuz?
Spreroža, roža brunka je naša.

B Al pejte, pejte trikrat skuz,
al pejte, pejte trikrat skuz.
Spreroža, roža brunka je naša.

¹³ Spreroža = nima pomena, je kot npr. La la la

Al je kaj trden ta vaš must

ljudska

$\text{♩} = 96$

AL je kaj tr - den ta vaš must, al je kaj tr - den ta vaš must?

5 Spre - ro - že ro - že brun - ka je na - ša.

Notni zapis: Al je kaj trden ta vaš must

A (zadnja kitica) Zdignite gor visok roke,
zdignite gor visok roke!
Spreroža, roža brunka je naša.

A in B (tečejo pod mostom) Al pejte, pejte trikrat skuz,
al pejte, pejte trikrat skuz.
Spreroža, roža brunka je naša.

Na besedilo Zdignite gor visok roke dvigneta prvi dve plesalki na levem kraju notranjega polkroga B sklenjeni roki v most, krajna plesalka pa stopi za korak nazaj, da je most obrnjen proti prvemu plesalcu na desnem kraju polkroga A. Ko je odpeta zadnja kitica, začnejo vsi polkrogi peti kitico »Al pejte, pejte trikrat skuz.« Med to kitico vsi tečejo pod mostom. Na začetek (predtakt) verza »Al pejte, pejte trikrat skuz« se vsi plesalci, razen tistih dveh, ki držita most, obrnejo za $\frac{1}{4}$ v levo in naredijo en polkrog. Vsi plesalci, ki so na krajeh polkrogov, se zato primejo za roke, le deček s palico in krajna deklica, ki drži most, ne. Deček s palico vodi kolono pod mostom.

Najprej gre pod most notranji desni polkrog, za njim zunanji desni polkrog, za njim zunanji levi polkrog in nazadnje notranji levi polkrog kot prikazujejo skice.

Iz štirih polkrogov oblikovanje kroga.

V tem delu plesa plesalci ves čas tečejo in pojejo »Al pejte, pejte trikrat skuz, / al pejte, pejte trikrat skuz. Ko pod mostom stečejo vsi plesalci, nastane krog in vsi na mestu zapojejo »Spreroža, roža brunka, je naša« ter pri tem dvigajo roke kot pri prejšnjih kiticah.

8. Izidor ovčice pasel¹⁴

Ko končajo, gre deček s palico ven iz kroga. Ostali se obrnejo v parih drug proti drugemu. So enakomerno razvrščeni v krogu.

Izidor ovčice pasel

ljudska

$\text{♩} = 100$

I - zi - dor, ov - či - ce pa - sel, le - po žvi - žgal le - po pel. Cin-gel cing,

10 cin-gel cin-gel cong, cin-gel cing cin-gel cin-gel cong, cin-gel cing cin-gel cin-gel cong cin-gel cing cong.

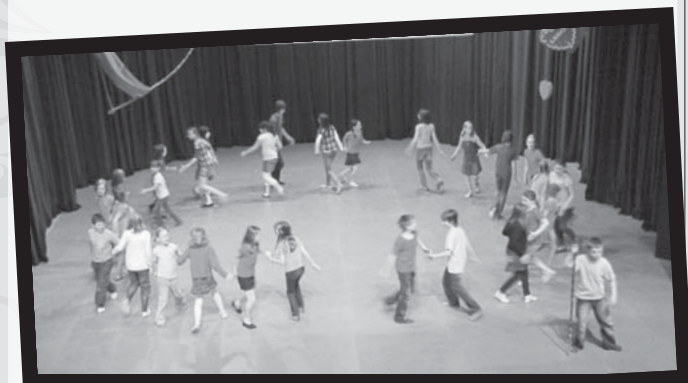
Notni zapis: Izidor ovčice pasel

¹⁴ Zupan, 2004, str. 50; povzeto po Ramovš, 1992; naučila sem se pri FS Sava Kranj.

Lihi so obrnjeni z desnim bokom v središče kroga, sodi pa z levim. Roke so spuščene ob telesu. Deček s palico dvakrat udari ob tla v tempu, v katerem bodo peli **Izidor ovčice pasel**, in tako da znak za začetek. Izidor ovčice pasel začnejo z levo nogo in si podajo desno roko.

Besedilo pesmi:

1. Izidor ovčice pasel,
lepo žvižgal, lepo pel.
Cingəl cing, cingəl cingəl cong,
cingəl cing, cingəl cingəl cong,
cingəl cing, cingəl cingəl cong,
cingəl cing cong.
2. Ko ovčice je napasel,
Stopil je u vojaški stan.
Cingəl cing, cingəl cingəl cong,
cingəl cing, cingəl cingəl cong,
cingəl cing, cingəl cingəl cong,
cingəl cing cong.

Ples ob petju Izidor ovčice pasel

Ples poteka tako, da si med tekom po krogu (lihi tečejo v smeri urnega kazalca, sodi pa v nasprotno smer) otroci, ki se srečajo, podajo roko. Ob začetku najprej prvemu nasproti podajo desno roko, naslednjemu levo, pa spet desno in tako naprej. Seveda pa morajo otroci teči v kačastem vijuganju, ker se morajo umikati drug drugemu. Roke podajajo na prvo dobo tridelnega pesemskega ritma. Tečejo po ritmu pesmi, in sicer napravijo na vsako osminko en tekalni korak naprej.

Zapojajo dve kitici. Na zadnji takt prve kitice se pari obrnejo za pol kroga (180 stopinj) in med drugo kitico tečejo v drugo smer po krogu.

Medtem fant s palico išče ovce, zbegano gleda in ko se konča druga kitica zavpije: »Bejžmo, ovce so nam ušle.« Otroci prenehajo plesati in vsi razen dveh deklic tečejo za njim dol z odra. Deklici, ki sta čisto na začetku rekli, da ne bosta šli po ovce, če jim spet uidejo, se usedeta spredaj na sredino na tla in rečeta:

Prva deklica: »Jest že ne grem spet po ovce.«

Druga deklica: »Jest tud ne.«

Malo počakata, nato gresta za drugimi.

Zaključek

Odrska postavitvev ljudskih pesmi, plesov in običajev daje našim otrokom veliko možnosti spoznavanja slovenske ljudske dediščine. Sama sem prepričana, da moramo najprej poznati lastno kulturo, da bomo znali vrednotiti tudi tujo. Otroci radi plešejo in pojejo. Pri tem razvijajo glasbene sposobnosti in spretnosti ter vzpostavljajo medsebojne prijateljske vezi. Opazila sem, da so se otroci pogosteje pogovarjali o naši ljudski dediščini, med odmori in v prostem času so plesali in peli. Navdušili so še druge. Z idejami in znanjem so mnoge presenetili.

Na knjižnih policah knjižnic je kar nekaj literature, ki nam je pri izboru lahko v pomoč. S tem prispevkom želim in upam, da bo čim več vzgojiteljev, učiteljev in otrok v razredih zapelo in zaplesalo slovensko ljudsko pesem, se igralo in ob tem zabavalo. Mi smo se.

Viri in literatura

1. Kumer, Zmaga (1976). Pesem slovenske dežele. Ljubljana: Obzorje.
2. Ramovš, Mirko (1992). Polka je ukazana. Plesno izročilo na Slovenskem. Gorenjska, Dolenjska, Notranjska. Ljubljana: Kres.
3. Ramovš, Mirko (1995). Polka je ukazana. Plesno izročilo na Slovenskem. Bela krajina in Kostel. Ljubljana: Kres.
4. Zupan, Simona (2004). Slovenski otroški ljudski plesi in kineotografija. Diplomski naloga. Akademija za glasbo. Ljubljana.